

ACC. NR M. 13678 : 1-53.

Landskap: Småland

Upptecknare: G. A. Hartman Vissefjärda

Härad: L. Möre

Berättare: "

Socken: Vissefjärda

Berättarens yrke: folkskollärare

Uppteckningsår: 1955

Född år 1888 i Vissefjärda

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Jakt och djurfångst. s. 1-53.

LUF 101.

ACC. N:R M. 13678: /.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

JAKT OCH DJURFÅNGST (L U F 101).

=====

VARG.

Vissefjärda socken är en genuin skogssocken, och på grund härav har jakten på många sorters villebråd bedrivits, såväl av godsägare som av bönder, torpare och backstusittare. Under 1800-talets mitt var skogarna mera orörda, det fanns mindre odlad areal då än nu, kärr och myrar samt lågmarker vid sjöarna hade då ännu icke blivit lagda under plogen, och det var betydligt svårare att ta sej fram i skogsmarkerna då än nu på grund av att det aldrig röjdes utan det mest liknade urskogar. Att det för hundra år sedan fanns mycket mer av villebråd än i våra dagar säger sej självt, då dels jaktvapnen samt -metoderna var mera primitiva då och villebrådet hade säkrare tillflyktsställen än i våra skogar, där det är upprepansat och mer ansat. Så fanns det också förr fler betesdjur i hagar-na, dels nötkreatur och dels får, av vilka sistnämnda man hade en stor flock på varje hemman och även hos torpare och t.o.m. backstusittare. Många orsaker samverkade sålunda till att rovdjuren hade lätt att göm-ma sej samt att under tiden från vår ^{fill} och höst kunna snappa opp såväl små som stora husdjur. Vintertid hade de det svårare att skaffa föda, mer
1.

duf 101
/.

ACC. N:R M. 13678:2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gildes
hade de att fånga och äta djur på skogen, så vida, när det inte räckte,
de gjorde försök att ta sej in i ladugårdarna. Men det sistnämnda sättet
för rovdjuren var i de flesta fall dömt att misslyckas, då ägarna till
husdjuren väl bommade in dem om nätterna samt hade hundar, som sa till,
om objudna gäster nalkades gårdarna.

Av rovdjuren var vargen samt lon, den sistnämnda även kallad varglo
här i trakten, de farligaste om inte för människor så för betesgående
djur under vår, sommar, höst. Även räven åstadkom en del ohägn, mest då på
mindre husdjur, men de bägge förstnämnda kom att stå i blickpunkten, så
länge de fanns kvar. Och det var de till mitten av 1850-talet, fast då en-
dast sporadiskt i de allra ödsligaste markerna i socknen, t.ex. Kåraböket
samt i S. Möredelen av socknen längst österut, såsom i byarna Bugehult, 1 m.
Kammarbo, Torsjö och Lassamåla. Några personer inom socknen med minnen
från "vargatiderna" finns tyvärr inte, knappast heller några - som jag
vet - som sitter inne med sådana i andra hand. Men i Vissefjärda hembygds-
museum finnes såväl vargnät som -spjut, använda vid jakt på varg, och för
skallgång fanns här som i andra skogssocknar - såsom grannsocknen Långa-
sjö - detaljerade skullordningar samt vitesförelägganden för dem, som ej
2.

ACC. N:R M. 13678:3.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ätlydde skullmästare och - fogde, när bud sändes om varg- och loskall. Om skottpengar fanns även föreskrifter, men om rovdjuren dödades genom en skullgång, utbetalades inga skottpengar, däremot ^{om} och enskilda jägare gjorde detta, fick de betalt enligt gällande taxa.

En varghistoria kan jag i alla fall berätta, jag hörde den av min mor, född 1855, som i sin tur hört den av sin far, bonden Nikolaus Svensson, Mörkamåla, Eringsboda socken, född omkring 1820. Hans hemman gränsade till Kåraböket (västra delen av Vissefjärda), där det fanns väldiga tassemarken, nämligen Frostensmåla och Fåglasjö moar. Även Mörkamåla med endast tvenne gårdar om vardera 1/8 mant. hade sammanlagt 700 tunnland, varav mest skogsmark, och nära intill dessa fanns ytterligare en väldig areal av skog, Ulvamoen, som hörde både till Eringsboda och Långasjö socknar. Den skogsarealen hade just fått sitt namn av varg (ulv), och för mycket länge sedan fanns det mycket gott om detta rovdjur därstädes. För resten blev den sista vargen i Långasjö just fälld här i Ulvamoen, vilket skedde för jämt 100 år sedan eller på ^{våren} vårvintern 1855. Ett litet jubileum alltså!

För att nu återgå till min morfar, så var han i slutet av 1840-talet

ACC. N:R M. 13678:4.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

under vintern ute för att fälla björk samt lassa på den på drögen, för vilken var spända ett par stutar. Det var i ett ängagärde på gränsen till Frostensmåla, alldeles intill det soldattorp, där ännu människor bor. Han hade just fått lasset färdigt, då han märker, att stutarna blir oroliga och vill ge sej av hemåt utan att först ha fått påmaning. Morfar undrar vad som står på och griper tömmarna, då han får syn på ett gråben ett litet stycke bort. Som väl var hade han sin "bålyxa" med sej, den låg på lasset, och den var han inte sen att gripa fatt i, och så går han mot vargen, som inte vågar närma sej utan i stället retirerar en aning. Stutarna hade morfar förut vänt rätt på vägen, och dessa följer stråket i snön och skyndar på mot hemmet, medan morfar går efter lasset med yxan svängande i högsta hugg. Men vargen låter inte avspisa sej, han är troligen uti hungrad och vill ha stutastek, men han vågar sej inte till att anfälla djuren och inte heller morfar, utan håller sej på behörigt avstånd. Hela vägen genom ängen är vargen med, men då husen blir synliga, vågar han inte följa längre utan vänder om. En tur var, att det blott var ett enstaka rovdjur, för om det hade varit en flock, hade morfar måst prisge sina stutar för att rädda livhanken. Och skytt var han inte så han lät vargen löpa.

ACC. N:R M. 13678:5.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Naturligtvis var vargarna på upphällningen på 1840-50-talen här i trakterna, men om den sista vargen bet i gräset i mitten på 1850-talet, så fanns det dock på andra håll, där den höll sej kvar längre, uppåt norra Kalmar län omkring 1865 samt likaledes i Kronobergs län till samma tidpunkt. Detta förklarar att man aldrig vid nämnda tid råkade annat än enstaka exemplar, men bara en enda kunde ställa till stora blodbad bland husdjuren på betesmarkerna. Och vanligen var dessa drivande vargar hanner - honan höll sej mera stilla en tid på våren och försommaren, då hon hade ungar i grytet - och vid vargskall torde man i lyckligaste fall endast ha fått ett djur, likaså vid enskild persons jakt med hund. Den sista utbetalningen av ersättning för rivna husdjur, som Långsjö socken verkställde, lär ha skett för jämt hundra år sedan. Den sista vargen i socknen fälldes i ^{maj} ~~febr.~~ sagda år, ~~sa~~ ~~tror~~ ~~igen~~ ~~hade~~ ~~ett~~ ~~lodjur~~ ~~varit~~ ~~framme~~ ~~under~~ ~~sommartiden~~ ~~och~~ ~~öddat~~ ~~husdjur~~ ~~xxix~~ ~~frågar~~

Som redan förut sagts, så torde vargar och lodjur mest anfallit de mindre husdjuren, såsom får och getter - sådana hade man också på småställen - och av nötboskap var det väl mest kalvar samt halvstora djur av boskap samt fölunger, som föll offer för vargar och lo, då de följde 5. / minsta motståndets lag. De stora husdjuren gjorde motstånd och klade sej för en enstaka varg i regel.

ACC. NR M. 13678:6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

I en så relativt liten socken som Långasjö gällde bara en skallordning för hela socknen, d.v.s. byamännen i alla byar kallades till skallning samtidigt, man hjälptes alltså åt, så att när man skulle fånga och oskadliggöra en varg, som rivit kreatur i södra delen, var det inte bara dessa byars befolkning, som uppbådades utan hela socknens.

När det gällde Vissefjärda, så hade man väl en gemensam ordning för skallningen men då socknen var så stor, kunde inte alla sammankallas för skallningen inom en begränsad del, utan rotevis. För det s.k. Kåraböket, som under vargatiderna och långt fram på 1880-talet hörde till Konga härad i Kronobergs län och sålunda hade t.ex. länsman gemensam med Långasjö, torde väl ha gällt en särskild bestämmelse att utgöra eget område. Eller att sagda område åtminstone i vissa skallgångar, när kronobetjäningen ledde dessa, gemensamt med Långasjö deltog i skallningen. För övrigt torde skallordningar och därmed sammanhängande ha varit ungefär likartade samt kungörandet om skallning skett på det i bygden vanligast e, budkavle eller också kungörelse, uppläst från predikstolen.

När det gällde varg och lo, fienderna nr 1 för lantbefolkningen under gamla tider, utrotades de här i orterna på tre olika sätt: skallgång, 6.

ACC. N:R M. 13678: 2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

fångstgropar samt genom jakt av enskilda personer. Övriga sätt - det gäller t.ex. Långasjö - såsom genom sax eller gift, var icke vanligt samt nämnes inte i gamla handlingar. Gropar, skodda med bräder eller nedslagna störrar, säjes ha brukats, och i skogarna kan man få se utgrävningar i jorden, men de är alltför grunda för att ha varit varggropar. Däremot kunde det antagas, att dessa fördjupningar varit s.k. potatisgropar, förvaringsplatser för potatis, som skördats på svedjeland och som sedan hemkördes till gårdarna, då det blivit slädföre.

Ortsnämnen fick ibland en sammansättning, som talade om, att vargen eller ulven förekommit i de trakterna talrikt i äldre tid, t.ex. Ulvsmåla i närheten av Ulvamoen inom Eringsboda, Ulvsryd (prästgården) samt i Oskars socken, gränsande till Vissefjärda, byn Vargsmåla. För ett århundrade sedan och närmast dessförinnan torde inte vargarna här ha varit så talrika, att de utgjort fara för människor, men de var ett ekonomiskt problem, då man blev av med värdefulla husdjur, av de större, ty ersättningen för rivna djur var inte mer än halva värdet. Genom att ersättningen sattes så lågt - av socknens medel - ville man få befolkningen att helhjärtat delta i skallningar samt jakter och fångster i övrigt, gå man ur huse

7.

ACC. N:R M. 13678:8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

not
odjuren. Även vintertiden, då vargar och lodjur samt även rävar var mest uthungrade, kunde husdjur bli dödade, då inomhus, om ladugården var rucklig, så att rovdjuren i fråga kunde ta sej in, t.ex. genom att gräva sej in under stenfoten eller tränga sej in genom en dåligt stängd dörr. Genom att utbetala skottpengar på dessa rovdjur samt även andra stimulerades utrotningskriget emot dessa, och då man fick bra betalt även för deras pälsar, kunde en jägare ibland skaffa sej bra förtjänst - om han var skicklig samt hade tur.

RÄV.

Då vargar och lodjur fanns i skogarna här, inriktades jakt och fångst främst på att hålla efter dem, då de ju var de allra svåraste att decimera husdjuren. Men Mickel glömdes nog inte helt bort, ty mellan skallen på de förstnämnda rovdjuren sysslade jägare enskilt med rävjakt. Man hade skottpengar på räv, och skinnen, om rävarna fälldes under vintern, vilket var det vanliga, dels därför att pälsen var värdefullast då, del för att räven hade svårare att ta sej fram i djup snö, när den yviga svansen blev genomblöt. Att priset på rävskind (rödräv) höll sej högt ända tills för 25-30 år sedan berodde på, att damerna gillade rödräv, ty de hade då 8.

ACC. N:R M. 13678:9

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

icke gjort bekantskap med pälsverk av blå-, silver- och platinarävskinn.

Det var två sorters skadegörelse, som får tillskrivas räven, dels i markerna, där han gick illa åt det matnyttiga vil^da:hare, skogsfågel, samt dels att han tog får, lamm och höns. Flera fall har jag hört omtalas, då räv tagit sej in i hönshuset samt bitit ihjäl så gott som alla pullorna, och att han förr, i min barndom, då man hade gott om får, särskilt specialiserade ^{sig} på lammen, då i all synnerhet allra först på våren, då lammen var små. Bönderna hade ofta fåren ute på en åker eller mosse, som låg i träda, utan alls något skydd av en fälla eller hydda för natten, men även om sådana skydd fanns och man hade in fåren där på kvällen, kunde räven ta sej in i kätten ute, provisoriskt gjord som den ofta var, och knipa ett får eller lamm och dra i väg med.

Då det förr var mera gott om räv än nu så måste han, när det var ont om mat i vildskogen, ty sej till bebyggelse samt tulla hönsflockar och fårscockar. När det gällde fåren var man inställd på att få offra något eller några till rävmat, men man försökte så gott sej göra lät skydda sina djur mot allt för kraftig brandskattning genom att ha vekt djur med i skocken eller att binda "halsdukar" på samtliga djur samt förse dem alla
9.

ACC. N:R M. 13678: 10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

med pinglor och skällor. Dessa senare skulle vara till att skrämma räven och de förra, halsdukarna, att skydda fåren, när räven högg dem i strupen. I halsduken var inlagt sådant, som räven ansågs sky: det var stubintråd eller svartkrut samt malört, snus, såpa osv. Krutet skulle lukta jägare, och snuset då "folk", d.v.s. karlar.

Att ha vaktdjur, t.ex. hund, var ett bra sätt att skrämma räven, och en och annan hade sådan, bl.a. i min hembygd. Men bar under vintern ut en hundvalp i fårkätten, och här skulle han bekanta sej med fåren, stanna hos dem, inte få gå in i stugan, samt få sin mat i kätten. Bekantandet var inte så lätt gjort, men under en hel vinter lyckades det förträffligt, ty fåren lärde sej att tycka om valpen. Då våren kom och fåren skulle släppas på bete, följde hunden med självmant, han vek inte från sina vänner. På morgonen fick han mat av husfolket, sedan i hagen letade han väl reda på något ätbart till mellanmål, t.ex. en harunge eller en skogsfågel, så att ur den synpunkten gjorde hunden som vallade ohägn. Men han höll sej till fårhagen och sprang inte in på andras marker eller vidlyftigt. Ja, vallhunden gjorde säkert skäl för maten, antingen han åt hemma eller tog sej själv ett villebråd i skogen. På Johannishus greve gods såg jag som 10.

10.

ACC. Nr M. 13678: //.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

barn -far och mina bröder hade åkt ner den 5 mil långa vägen att hälsa på äldste bror, som var lärare där - hur på vintern otaliga får betade på rågbrodden på de stora åkrarna, och en herde med hundar vallade dem. Hundarna, två stycken, var dresserade att se till att fårhjorden inte skingrades, och på herdens befallningar utförde de detta mönstergillt.

Men att ha en gris som valldjur var dock inte alldagligt, varken i vår bygd eller någon annanstans heller, tror jag. Det hade emellertid vi hemma på vår gård. Far tog en liten kulting, "pattagris" kallade han den, sogris, och införde den vid ett par månaders ålder till fåren i kätten. Till att börja med "tykändes" fåren vid nasse, men bekantskapen utvecklades, och innan våren, då "vallsona" skulle träda i tjänstgöring, var alla fåren och lammen goda vänner med sin ovanlige kamrat. Varför det skulle vara just en sogris var väl för att ett hondjur kände sig mer "moderlig" och liksom skulle ta bättre vara på särskilt lammen än en galt. Och det kunde ju vara också en synpunkt! När det kommit i maj månad, släpptes så fåren på bete i "fårahagen", som låg särskilt ingärdad en halv km. från gården. Innan nasse gick på morronen fick han ett stadigt mål, men fåren fick ingenting, de skulle beta i sin hage. Men grisen kunde ju inte

11.

vara utan foder ända till kvällen? Nej, det var inte heller meningen, ty mitt på dagen gick man med en spann potatisdrav och mjöl till hagen, lockade "Nasse, nasse, nasse" ljudligt, varpå vallson kom rusande genom buskarna så det brakade. Och när hon fått sin middag sprang hon tillbaka till fårskocken. Under tiden grisen vallade, bökade han väldigt ibland mossor och barr samt hittade säkerligen en och annan delikatess att smaka i sej. Så gick hela sommaren, och när hösten kom och fåren släpptes på ängsbete nära gårdshuset, fick vallson, som nu hade blivit stor och präktig, permission samt sattes på gödkur i en stia för att slaktas framemot jul. Det kan tilläggas, att någon räv inte hälsade på hos fåren, åtminstone lyckades han inte roffa åt sej något djur, de år vi hade vallgris installerad.

Rörande jakt på räv, så har jag hört omtalas, att man i början av 1800-talet ibland fångade rävar i gropar, och över gropen var lagd en brädlucka, som roterade i mitten på en axel. På luckan lades en höna, med fjädrarna avsvedda, och bands fastomkring luckan kamouflerades med ris. Den svedda hönan luktade gott på långt håll och lockade räven dit, men när han gav sej ut på luckan, snurrade den runt, och mickel föll i gropen.

12.

Som jag minns, från slutet av 1890-talet och tills nu, har man i vår trakt alltid jagat räv med hund (stövare mest) och bössa. En eller ett par byar slog sej tillsammans, så att det blev ett jaktlag på fem-sex personer med en eller ett par hundar. Och det var som redan nämnts vintertid, som jakten bedrevs, för att skinnen då var värdefullast. För 30 år sedan kunde man av kringvandrande uppköpare (ibland judar) eller på Sigfrids-mässans marknad i Växjö i mitten på februari få ända till 75 kr. för ett skinn, och dessutom var det 3-5 kr. i skottpengar. När så rävskinden blivit osäljbara, värdelösa, och skottpengarna inte stigit, så har man tröttnat på rävjakten i den traditionella formen samt sökt att hålla efter detta rovdjur på andra sätt: giftutläggning samt uppsökande av lyorna för att oskadliggöra ungarna. Detta görs av sådana, som har intresse av att decimera rävstammen ur jaktvårdssynpunkt, så att matnyttigt vilt ska bli så mycket talrikare, såsom hare och skogsfågel.

Att ha skallgång, mindre sådan, kallades här att "håja" (hojta) fram räven, som man visste befann sej inom ett begränsat område. Jag minns en sådan "håjning", hurusom skolbarn och något äldre ungdomar hjälpte till med det. Man hade räven inom en snäv cirkel, men han undgick att skjutas, 13.

13.

genom att han begagnade en list:räven hoppade opp i ett tätt snår invid en tallstam samt satt djupt nerkrupen mot stammen, som hade ungefär samma färg som rävpälsen. Han lät kedjan gå ett långt stycke förbi sej och kilade sedan i väg åt det håll, varifrån drevet hade kommit. Vanligtvis var det - som i omnämnda fallet - på en söndag, då folk var lediga, som rävehåjande sattes i gång, och oftast lyckade man skjuta den inringade röde rövaren. Sedan den gången, som här omnämndes, har inte dylik skallgång företagits i min födelsebygd.

När räven "gått i skärv", d.v.s. vid jakt tagit sin tillflykt i lyan eller grytet, oftast utgrävt under stenarna i ett skärv, stenrös i skogen, försökte man på många sätt att få tag i honom där, dels genom att man täppte till alla in- eller utgångar utom en samt förde in genom denna enda ingång brinnande ämnen: tölreträ, "feastubbe", enris och mossor eller annat, som utvecklade mycken och stinkande rök. Jägare stod utanför och passade, om räven skulle slinka ut, vilket ofta skedde, när röken blev outhärdlig för honom, varvid han sköts. Annars, i st.f. att röka ut honom, hade man en "kista", en låda av hopspikade bräder, som sattes in i öppningen till lyan samt stadigt kilades fast med stenar på sidorna. Denna kista

14.

eller fälla var så anordnad, att räven, när hunger och törst drev honom att söka sej ut, på en bräda, som ledade på en axel, kröp in i kistan, men när han väl kommit in, slog brädan opp och stängde honom inne. Här sköts han, eller tog man loss kistan samt förde den till ett vattendrag, där mickel ömkligen dränktes - detta sätt var mer ekonomiskt, bl.a. därför att man om man sköt på nära håll skinnet kunde trasas sönder och bli värdelöst eller i alla händelser sekunda. Och så sparade man ammunition. Men det gick inte alla gånger, som fångstmännen räknat ut: räven grävde sej ut på ett amat ställe, där man inte beräknat, eller också stannade han utan att gå i fällan och hellre svälte eller törstade till döds.

Ett sätt att fånga räv, som sällan har förekommit, åtminstone inte de senaste 60 åren i denna trakt, var att använda sax. Min fasters man i Stångsmåla inköpte en rävsax samt placerade den invid ledugården eller ibland intill hönsburen, men det lyckades honom aldrig att få någon räv med den. I stället satte han ut den i sin trädgård en höst, då det var tjuvar ute för att palla äpplen, och han säjs ha fått napp i den, men det var hans egen dräng, som fastnade, då han en natt kom hem från lördagskvällens dans! Sen sattes den inte ut flera gånger, både rävar och frukt-

15.

ACC. N:R M. 13678: 16.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

snattare fick hållas. Man monterade sönder saxen, och jag såg den stora slagarmen en sommar i gården, upphängd på verandan i ett snöre. Den fick nu tjänstgöra som gong-gong, när man kallade hem arbetsfolket från åker och äng, då det var matdags. I stället funderade farbror ut att få fast frukttjuvarna på annat sätt: han drog ett starkt men smalt snöre runt trädgården, fäst där i en apel, den andra änden av snöret drogs genom ett hål i väggen vid mannens sängplats med snöret sträckt. I den inre änden av snöret fästes ett stort järnklot, som lades på bordet. När tjuvarna sprang mot snöret i trädgården i mörkret föll järnklotet ner på golvet i stugan, mannen vaknade samt gav sej ut för att ta fatt den eller de skyldiga. Om sättet var effektivt kommer jag inte ihåg, men arrangemanget var som beskrivits.

Som sagt, rävjakt bedrev mest på det först beskrivna sättet, alltså med jägare och hundar. En tragikomisk jakt eller vi ska kalla det efterspel till en rävjakt, sann verklighet, kan omtalas: ett lag rävskyttar i Kåraböket hade lyckats skjuta en räv, men skottet hade tagit i benen, så att räven trots skadan sprungit sin kos. Räven kom därvid att ta kosan över en gårdsplan i Frostensmåla, han var mycket medtagen av blodförlust, 16.

16.

ACC. N:R M. 13678:17.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

och där på vedbacken stod bonden. Han springer fatt räven samt ger honom baneslaget och bär sen in honom i stugan och gömmer honom där, ty jaktlaget hördes inte långt borta. När detta slutligen kommer fram till gården i fråga - man hade letts dit av blodspåren - och frågar bonden, om han sett till någon räv, så nekar han. Man visste med säkerhet, att bonden i fråga inte var så noga om mitt och ditt, men på hans nekanden hade man inget annat att göra än låta saken bero. Bonden drar sedan av skinnet av den så lätt tagna räven - det var för 20 år sedan det hände, då rävskind kunde avyttras till högt pris - för att sedermera sälja det. Det är besynnerligt, för sattyg kommer med tiden alltid fram, blir uppdagat, så här. Mannen tordes inte sälja skinnet i orten, utan han skulle till "stan", således Karlskrona, med det. Så skulle han passa på att sälja lite ägg och smör samtidigt och köpa ut sin ranson på motboken, varför han en vacker morron stiger på bussen till Holmsjö, där han embarkerar tåget. Han kom in i en kupe, där det satt bekanta, dock ingen av rävjägarlaget. Korgen har han under sätet, och innehålllet är överhöljt med en klut. Gubbens medpassagerare från orten kände till omtalade rävjaktsintermesso och mannens påstådda roll. Emellertid får gubben ärendet in på WC, och en spjuver i säll-

17.

ACC. Nr M. 13678:18.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

18.

skapet passar på att i gubbens frånvara lyfta på kluten i korgen. Där låg ett rävskind, men då man inte direkt var inblandad, så påtalade man inte saken; räsvansen petades emellertid fram ur korgen och bredde ut sej yvig utanför korgen, när gubben kom tillbaka! Han blev röd i flinten men stoppade in rävrumpen och teg. Nu var man 100-procentigt säker på att bondgubben O.P. i Frostensmåla var tjuven! Rävjägarna fick småningom reda på den här historien men man lät udda vara jämt. Gubben, som lever fortfarande, fick för rävskinnet många billiga litrar på systemet!

Man har någon gång i tidningarna läst notiser om rävar, som tagit sej in i hönsgårdar och där överraskats, varvid de i de flesta fall blivit förpassade till de sällna jaktmarkerna. Jag minns från min skoltid i Växjö, att en av mina kamrater - han var från Hultsjö i Jönköpings län - en gång skrev en uppsats om räven och därvid berättade om mickels stora listighet. En räv från den delen av Småland hade fått fatt på en fet tacka, vilken han höll i ett fast grepp i nacken. När han fått tackan till en bäck och skulle över, ledde räven henne ut i vattenet och över, medan han själv gick på en smal spång, som låg över bäcken. Och på så vis ledande sitt offer fortsatte han på andra sidan strömmen, till dess han slutligen

18.

ACC. N:R M. 13678:19.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

bet ihjäl det.

Räven äter inte bara får och höns, harar och skogsfågel, han kan i fall det kniper, nöja sej med andra matnyttiga djur. Jag såg en gång en räv en ljum sommarkväll hoppa högt i luften efter tordyvlar, och många gånger vid skogspromenader har jag sett rävekrement, som mest bestod av tordyvlarnas täckvingar och skal.

På vintrarna håller han till godo med röda stackmyror, och ofta får man i skogen se deras stackar genomborrade av djupa hål. Det är mickel, som varit där och snokat efter myror.

Man har ju ansett, att en igelkotts försvarsettityd - han rullar in sej och blir till ett taggigt klot, som varken katter eller hundar förmår att rå på - men enligt vad en jägare berättat för mej, så är räven det enda djur, som har förmåga att döda igelkottar för att sedan äta den. Min sagesman omtalade, hur räven bär sej åt: när han anfallit igelkotten, så rullar den in sej, men hur ska han få den att rulla ut sej, så han kan få hugga den i strupen eller under buken? Jo, med tassens vrider räven igelkotten, så att kroppens undersida kommer uppåt, så släpper han sitt kiss i en stråle rakt på, där igelkotten har nosen. Av den vedervärdiga vätskan förmås igelkotten att ett ögonblick rulla upp sej, och just då hugger rä-
19. / ven ett fast tag i sitt offer och dödar det, äter, men lämnar huden.

19.

ACC. NR M. 13678: 20.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Trots att jag är född och uppväxt på landet blev jag aldrig i tillfälle - ändock jag ofta var ute i skog och mark som barn och som vuxen - att få se en räv i naturlig miljö. Den första levande rödräv, jag skådat, var den på Skansen, som hade sin koja inte långt från stora ingången, och det var 1909. Sedermera träffade jag på den trevlige mickel några gånger i våra marker hemma, men då var jag bortåt 30 år.

Att omplantera rödräven i fångenskap föll dåligt ut för en bonde i Kåraböket, som i sin hage en sommar kom över vid en lya inte mindre än fem rävingar, vilka han tog hem för att föda opp och sen efter det de blivit fullvuxna, pälsa av dem och tjäna pengar. Han stängslade in ett stort område och utfodrade ungarna som han tyckte på bästa sätt. Men de tacklade av lite i sänder och såg till slut bedrövliga ut. Slutligen dog ett par av dem, och sen ledsnade han på rävgården och slog ihjäl de andra. Naturligtvis tog han ut den lilla skottpengen, men det blev i alla fall en icke ringa förlust.

Till slut måste jag omnämna, att man under kristiden åt rävkött, både av rödräv och de finare djuren i rävgårdarna. Bl.a. talade en arbetare om, att han varit torvarbetare i Dädesjö. Alldeles intill baracken hade 20. / man rävgård, och efter avpälningen åkte kropparna till förläggningen, där det blev människoföda av dem.

ACC. N:R M. 13678:21.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

LODJUR.

Lo, lodjur eller varglo, det sistnämnda som man kallade den här förr, under "vargatiderna", fanns i samma utsträckning ungefär som vargen för omkring ett århundrade sedan samt blev utrotad i södra Småland troligen samtidigt med vargen. Dess skadegörelse var stor på betesdjuren tidvis, men det bedrevs en intensiv jakt - med hund och gevär - enligt vad gamla källor från Långasjö berättade. De enskilda jägare, som var ute efter lo och lyckades fälla dem, fick ersättning, skottpengar, fick skinnet också, och de bönder, som fått djur ihjälrivna, erhöll ersättning med halva värdet liksom då varg var tamdjurens dödare. De lodjur, som icke blev dödade, blev så oroad, att de rymde fältet samt drog sej norrut till de större skogarna i Svealand och Norrland. Märkligt nog har man under de senare åren sett spår efter lodjur här i trakterna - enligt vad som berättats i tidningarna - men man har inte lyckats få se någon lo, ej heller skjuta någon. Omöjligt kan det dock inte vara, att lon driver i väg långt bort från sina vanliga jaktmarker, så att nämnda notiser möjligen kan vara sanna och ej "ankor". Jägare eller andra erfarna spårkännare kan vintertid mycket väl ha identifierat djurspår som spår efter lo, och då 21. / får man väl tro på uppgifterna.

ACC. N:R M. 13678:22.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Ä L G.

Angående förekomsten av älg i min barndom - 1890-talet - så måste jag svara på den frågan så, att jag inte minns något tillfälle, då man talade om älg, inte heller talade om jakt på älg. Jag förmodar, att älgen i dessa trakter då var mycket sällsynt, aldrig påträffades av befolkningen under arbete i skogen eller av jägare och andra friluftsmänniskor. Vad orsaken därtill kunde vara, är inte gott att säga, men jag skulle anta, att detta högdjur inte då förekom annat än i mellersta och norra Sverige, att den blivit så gott som utrotad under varg- och lotiden samt av hänsynslösa jägare, som fällde älg vare sej det var lovligt eller ej. I varje fall kan förekomsten av älgar här i Vissefjärda säjas ha blivit så allmän, att "riktig" jakt företagits, först för 25-30 år sedan, och då endast till att börja med i östra delen av socknen: byarna Bugehult, Lasamåla, Ödevata o. a. I Kåraböket började man regelrätta jakter senare, c:a 20 år sedan, och i hela socknen numera förekommer jakten under lovlig tid samt på licenstid, varvid älgjägare slår sej tillsammans i lag om 5-6 stycken med hundar. Naturligtvis förekommer även annan slags jakt, då en markägare ensam går ut med geväret, utan hund, passar vid en lega

22.

22.

ACC. N:R M. 13678:23.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

på sin mosse, där han under sommar och höst iakttagit någon enstaka älg eller hel familj. Eller att en älg helt oväntat under jakttiden, då djuren är uppskrämda och springer långa vägar, uppenbarar sej på en gårdsplan och man hinner hämta "sågeljärnet" i stugan och ut på trappan och bara skjuta direkt. Sådana situationer är väl sällsynta men inte helt otänkbara.

Ute i min födelsebygd (Kåraböket, Vissefjärda) är det bara små ägo-
vidder till varje hemman, varför det inte lönar sej stort att försöka
jaga älg på var sina marker, utan man skaffar sej först jakträtt på ett
stort område - sammanslagning av många hemmans marker - så att detta upp-
går till ett eller annat tusental tunnland. I det stora flertalet byar
är det inte 1 på 10 bland bönderna, som själv är jägare utan överlåter
gärna sin jakträtt till nära grannar, släktingar eller vänner, med eller
utan vederlag. Personer från samhällen och städer kan ofta under själva
älgjakten på så sätt erhålla jaktmark, en del andra för hela året eller
för 5 eller 10 år, så att jakt kan bedrivas även på andra slags vilt än
älg. Jag vet att det än förekommer sådana "jägare", som inte alls bryr
sej om laglig eller olaglig tid utan skjuter det, som kommer i vägen för
23.

24.

deras bösspipor. Smäller ett skott i skogen, så antas det att det är en viss person, som är ute med bössan, men man bryr sej inte om att kontrollera, vad för ett djur, som personen i fråga fällt eller skjutit på. Var det en hare i förbjuden tid, så stoppas den bara i väskan och tas med hem, ingen tar sej av vad villebråd det var.

Förekomsten av älg just nu inom vår socken är ganska god, man ser älgar lite varstans i markerna under icke jakttid, men så fort den infaller är de nästan som bortblåsta, och jägarna brukar för det mesta komma hem tomhänta. Självt har jag bott i socknen hela min tid, ofta varit ute och sprungit i skog och vid sjöar, men ännu har jag ^{ej} lyckats få syn på en levande älg! Jag har hört det braka bland buskarna, då älg lufsar genom markerna, men att få skåda vårt förnämsta villebråd i frihet, den lyckan har jag aldrig upplevt.

RÅDJUR.

Rådjuren förekom sparsamt för en mansålder sedan i vår socken, men numera synes de ha tilltagit i antal, och det är inte alls ovanligt att det skjutes sådant villebråd. Då jag var barn kunde man råka på rådjur när man var ute på bärplockning eller gick från skolan eller till, och

ACC. N:R

M.

13678:25.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

troligtvis sköts också något djur på den tiden. Särskilt personer som bodde ute i vildmarken sysslade med jakt och fångst av allt slags vilt. De skaffade sej sitt sovelbehov genom det och genom att fiska, sommar o. vinter. Vems mark eller vatten, det var, det struntades det i, likaså också om det var lovlig tid eller inte. De gjorde som de ville, och de fick i de flesta fall hållas.

Jakt på rådjur bedrevs och bedrivs fortfarande på samma sätt som harjakt med stövare, som driver villebrådet. På senaste åren har man konstaterat, att lösa hundar i markerna själva bedriver jakt på rådjur, och man har, enligt pressuppgifter, funnit skadade djur, uppenbarligen bitna av dylika hundar.

I mitt svar ang. räv längre tillbaka i denna skrivelse har mickel fått skuld för inhjälbitna och uppätta får och lamm, men jag vill lite grann rehabilitera räven, för även då fanns det lösdrivande hundar, som utom på det vilda gav sej på fårhjordar samt härjade vilt bland dessa.

Då några egentliga gods - man skäller en del storbönder för godsägarer! - inte finns i socknen, där man särskilt vaktar markernas vilda, där ibland rådjuren, kan man gott säga att jakten bedrivs likformigt över 25. / socknen i sin helhet, tjuvskytte på förbjuden tid dock ibland förekommande men inte påtalad vid domstol.

ACC. N:R M. 13678:26.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

UTTER.

Uttern har så länge jag minns funnits i Vissefjärda och finns fortfarande, men det skulle vara märkvärdigt annars, så mycket sjöar och andra vattendrag, som det är inom vår socken, bortåt hundratalet större och mindre. Vid sjöarna Nätterhövden och Skepen i västra sockendelen är han bofast, och senast för ett par år sedan påträffade jag en försommar en unge, som tydligen nyligen vågat sej ut i det våta elementet.

Jakten på utter har på grund av det ringa antalet djur inte varit vidare givande, men under de år jag var bosatt inom skolroten, sköts två exemplar vuxna djur: det ena vid en bäckfåra, mellan Smedgöl och Skepen, under vartiden, det andra på sjön Nätterhövden på isen. Det var snö på denna, och en gäddfiskare hade fått syn på utterspår. Han gick hem efter bössan samt följde så utterspåret, fann djuret och fällde det. Någon annan metod att få tag i utter än genom skytte har jag mej inte bekant från min del av Vissefjärda, Kåraböket. Troligen har man inte heller på andra ställen i orten haft någon annan metod än skjutning, åtminstone under denna generationen. Naturligtvis har det väl inträffat, att fiskare på is funnit något djur samt slagit ihjäl det med isyxan eller på annat sätt.

26.

ACC. N:R M. 13678:27

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

GRÄVLING.

Grävlingen var förr mera efterhållen än nu, ty den förekom då mer talrikt. Han var en svår fiende till småviltet, både harar och orr- och tjäderkycklingar. Han hade sitt gryt i ett stenröse i vilda skogen, där det inte var lätt att få tag i honom. Jagade man honom inte på vanligt sätt, så fångade man honom i s.k. grävlingakista, vilken var identiskt lika en rävakista. Man jagade inte bara för att decimera stammen, det utbetalades även skottpengar. Skinnet var inte så vidare värdefullt, av detta gjorde man emellertid jaktväskor samt mössor att ha på vintern. Under min barndom kokade man utav istret s.k. grävlingasmörja, som användes dels till att smörja grova stövlar och andra skodon med, dels brukades som sårsalva. Man åt inte köttet här, men en jägare berättade, att han en gång, utan att veta det blev bjuden på grävlingstek, då han konditionerade som arbetare på ett tegelbruk i Uppland på 1890-talet.

Själva skyttet tillgick så, att man vaktade ut grävlingen, om han var inne i grytet, eller passade honom, då han kom för att gå in i det. Både vid grävling- och rävjakt försökte man köra ut djuren med att röka ut dem eller också att släppa in en kortbent hund, som gjorde samma effekt.

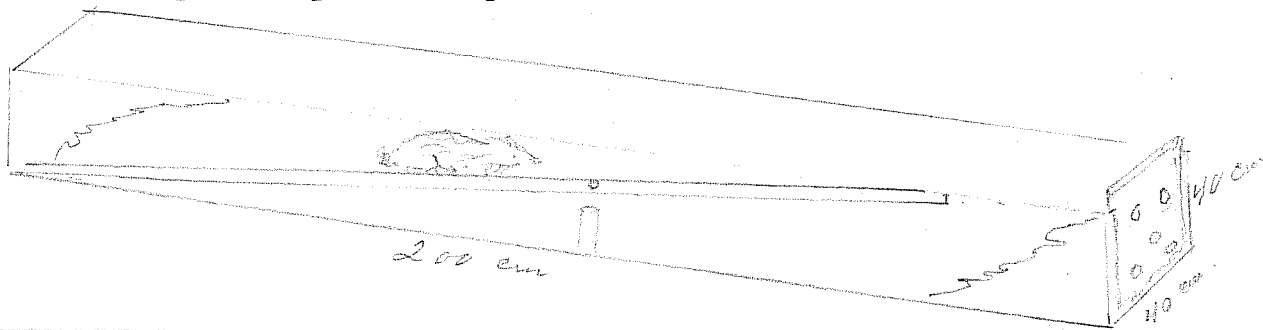
ACC. N:R M. 13678:28.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

samt skjuta dem,då de sprang ut.Alla in- eller utgångar utom en hade dessförinnan tilltäppts,men det hände,att det innestängda djuret tog och gjorde en utgång på annat ställe i skärvet,och då kunde det klara sej för den gången.

Det vanligaste var dock att ta grävlingen i en "kista",varvid då alla hål i grytet utom det,där kistan sattes,fylldes igen stabilt.Jag hörde många personer omtala,hur de på det sättet - det var inte bara jägare utan även andra - tog den ena grävlingen efter den andre.

En grävlingkista såg ut så här:

Som denna enkla skiss framhåller,så gick grävlingen in och opp på vippbrädan samt trängde sej fram,tills han på grund av sin tyngd kom brädan att vipa framåt och han åkte ner i främre änden av kistan.Samtidig vippade brädan upp och stängde honom inne.Även rävar och ungar av

ACC. N:R M. 13678:29

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

29.

räv och grävling kunde tas i kistan, som måste vara av kraftiga bräder. Vippbrädan skulle vara mycket välbalanserad och reagera i sin främre del för ringa tyngd, som kunde åstadkommas antingen genom placeringen eller därefter genom fastsättande av tyngd i ena eller andra änden. I bakre delen var kistan naturligtvis öppen, djuret kröp upp på vippbrädan och asade eller föll ner i främre kammaren. Luckan framtill hade genomborrats med tumsbreda hål för att släppa in ljus och locka djuren att gå upp på vippbrädan f.v.b. till fångstrummet. Luckan kunde antingen vara fastsatt med gångjärn och ha hänglås, eller också som på teckningen löpa i spår: luckan drogs upp och sköts ner. Med en spik kunde man låsa fast den säkert, så att det fångade djuret inte slapp ut. Som redan i stycket om rävfångst sades, så kunde man efter fångsten antingen skjuta djuret inne i kistan eller också ta väck kistan samt föra den till en sjö och där dränka rovdjuret.

I närheten av min skola fanns det ett ~~räv~~gryt, och vi såg ofta till grävlingarna i närheten, där de för det mesta rotade i mossan efter insekter. Min skolstyrelseledamot, på vars ägor grytet låg, sade sej en gång ha fällt en grävling på ett mindre vanligt sätt: han var ute och gick på 29.

ACC. N:R M. 13678:30.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ägorna intill grytet,då en grävling syntes gå och böka.Mannen kastade av sej trätofflorna och tog dem i händerna samt smög sej mot djuret,som i sista sekunden flydde in bland granarna.Mannen gensköt grävlingen och lyckades med ena toffeln slå grävlingeh knock-out,och sen var det en lätt match att banka på honom i skallen,tills livet flytt.

H A R E.

Den vanliga haren - den nordiska - har väl sen urminnes tider funnits också i dessa trakter och alltid varit föremål för jakt och fångst på grund av det eftersökta köttet.

Det var inte alla,som hade jaktmarker,som sysslade med harjakt,och förr var inte heller jaktmerkerna uppdelade eller man arrenderade.Vem som helst kunde gå ut med bössan och skjuta sej en hare,men naturligtvis respekterade man den ägares mark,på vilken han själv ville jaga.I de långt från byarna belägna utmarkerna,där det bodde skogstorpäre och backstusittare,där rådde ingen äganderätt utan där jagades och fångades hare hela året,även om man hade utsatt jakttid."Där ingen åklagare är etc. " Det fanns "riktiga" jägare,som använde hundar,mest stövare,som medhjälpare,men ute på skogarna gick man med bössan,tills man fick syn

30.

ACC. N:R M. 13678:3/.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

på villebrådet, antingen det nu var en hare eller en skogsfågel. Det gällde att skaffa mat i stugan, och "nöden har ingen lag". Mest jagades hare sedan det kommit spårsnö, men också på barmark förekom jakter, ungefär på samma sätt som vintertid, alltså med hund. Man hade för sed, och den lever fortfarande, att en jägare skulle ut på julaftonen och skaffa sej julharen, som jämte fläsket och lutfisken hörde till det förnämligaste sovlet på jägarens julbord.

De, som inte hade hund, jagade sålunda lite hur som helst, de visste "var haren hade sin gång", betesplatser, håll i gärdesgårdar, där de tog sej igenom från ena ägan till den andra, och här stod jägaren och vaktade sitt tillfälle.

Jag minns för ett par år sedan, då jag en sommar vid 3-4-tiden på morgonen med bilen körde mot Karlskrona, hur det både på vägarna och vid vägkanterna vimlade av harar och harungar, så harstammen torde inte vara liten i de här trakterna, trots alla fiender, som vill åt dem. Ja, man kunde ofta få se halvvuxna harar på blanka dagen hoppa fram på allmänna vägar och nyfiket ta en sväng in på en gårdsplan, hoppa vidare in i trädgården och så med några hopp ut på vägen igen och in på en klöveråker.

ACC. N:R M. 13678:32.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Jag nämnde om stugornas folk mitt i vilda skogen, hur de på alla de vis försökte att skaffa sej "sågel" till potatisarna, med fiske, jakt och djurfångst. Ofta var det halvstora pojkar, som helt stod för fångsten: de gjorde snaror och satte opp för hare och skogsfågel, de fiskade med snara och krokar i närbelägna sjöar, alla i hemmet snodde för att hålla hungern på avstånd.

Ett av de vanligaste sätten att fånga harar var att sätta opp en harläm. Den bestod som namnet anger av några hopspikade brädbitar, opp på lämmen en stor sten och mellan golvet och lämmen ett slags giller, så att haren, när han vidrörde detta, blev ömkligen ihjälklämd av den övre lämmen med sin stora sten på. Lämmen satte just ut vid ett gårdsgårdshål, där hararna hade sin genomgång, och som lockbete var det något ätbart: en gren av asp, en hösudd eller dyl. på vintern, på sommaren en knippa klöver eller annat läckert grönt.

Min svägerska "jagade" hare för några år sedan på mera ovanligt sätt: hundarna var efter en hare, det var alltså hardrev, och i sin iver att komma undan förföljarna, sprang haren in på en hönsgård (det var på vintern, så inga höns fanns där), och hon stängde kvickt dörren utifrån.
32. / Sen var hon inne efter gubben, som med en stör avlivade jösse.

ACC. N:R M. 13678:33.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

IGELKOTTSFÅNGST.

I äldre tider var ladugårdarna ganska primitiva, i många förekom endast jordgolv, och stenfoten var endast några kullerstenar med stora mellanrum. Även till lador och stall var det sådan grund. Råttor och vesslor samt också igelkottar kunde således lätt ta sej in i ladugårdsbyggnaden, där det utom nötkreatur och får fanns svin och höns.

Särskilt skadegörande för ägg och kycklingar var igelkottarna - man ser på en bild i småskolans läsebok på 90-talet en igelkott, som är i färd med att äta ägg i en bale - och kom man åt dessa, så slogs de ihjäl utan förbarmende. Man anordnade lämmar, som de togs i, liknande harlämmar, men för det mesta dödade man dem, då de kröp fram ur sina gömmor fram mot kvällen.

I fråga om kycklingdödare ansågs igelkottar vara farliga, och detta i synnerhet, när kycklingarna var nykläckta. Man försökte skydda de små dunbollarna på bästa sätt genom att ha dem i en bur för natten, på dagen var ju igelkottarna inte ute så mycket.

Jag minns för många år sedan en handlare i Kåraböket, nära intill min skola, som bl.a. uppköpte ägg av bönderna för att sedan i sin tur

33.

ACC. N:R M. 13678:34.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

fara in till stan(Karlskrona) och sälja dem på torget.Han hade en massa stora råttor i lagerrummet,och då han hört,att igelkottar bl.a. äter råttor,tog han och fångade en igelkott samt stängde inne den i affären om nätterna.På dagarna hade han den i en låda.

Men så en kvälldå han släppte ut igelkotten i boden,hade han glömt att stänga en låda i disken,där han förut lagt uppköpta ägg.På morgonen skulle han ta fast igelkotten och ha in honom i lådan,men då upptäckte han förödelsens styggelse:igelkotten hade den natten inte brytt sej om råttorna - kanske han helt gjort slut på dem? - utan i stället gett sej på ägglådan,där han härjat väldeliga.Handlaren insåg nu,att hans igelkott skött sej mycket illa samt gav honom avsked som råttfångare - han bar ut honom i hagen ett långt stycke från affären.Och där fick han vara kvar.

ILLER.

Några vilda illrar har jag mej inte bekant att det funnits i våra trakter,men däremot har en del tama hållits av vissa skäl.Det har väl tillgått så,att vilda illrar fångats - inte här - på andra håll varifrån sedan de tama illrarna försålt för att tjänstgöra vid utrotningen av

ACC. N:R M. 13678:35.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

35.

vildkaniner. Dessa fanns inte i socknen under min barndom, de har invandrat från Blekinge och Skåne under de senaste decennierna. Överallt har man nu dessa skadedjur, särskilt på åkrar längre bort från gårdarna, och där lever de i stenrösen och förökar sej otroligt fort. T.o.m. här i Vissefjärda stationssamhälles utkant, där vi nu bor, ser man spår av otaliga kaniner i snön. Då de är nattdjur är det inte lätt att få tag på dem, om sorgsfullt gömda som de är nere i jorden. Då skaffade man sej tama illrar, som man släppte in i kaninernas tillhåll i stenrösen, och jägarna ställde sej utanför. Om en stund fullkomligt sprutade det ut av kaniner, så jägarna hade bara att knalla på.

MÅRDEN.

Skogsmården har tidigare förekommit här och några exemplar har under 1930-talet skjutits i västra sockendelen av en bonde, som påträffade spår i snön samt följde dessa till ett träd (gran), där det var ett gammalt ekorrbo. Som inga spår ledde därifrån, antog han att mårdens låg i boet, samt skjutit ett skott i ekorrboet vilket var rätt gissat: mårdens rusar upp samt faller ner. Jägaren sålde skinnet och fick 200 kr. för det.

Jag var en gång vittne till hur en mård jagade en ekorre runt stam-

ACC. N:R M. 13678:36.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

men av en stor tall. Det var en riktig ringdans, men jag fick ej se slutet, men troligen dukade ekorren snart under för den betydligt snabbare och smidigare mården.

EKORRE.

Ekorrrar har det alltid funnits, fast mer eller mindre talrikt. För ett 30-tal år sedan gick en sjukdom bland dem, som mycket decimerade djuren. Men stammen repade sej fort, och alla år har man flitigt lagt an på jakt, intensivare ju högre priset varit på skinnen. Det är ett villebråd, som småpojkar specialiserat sej på i alla tider. Med enbart en hund till hjälp har pojkarna sökt opp en ekorre i ängen samt då den hoppat upp i ett mindre, enstaka stående träd, ristat ner den, varvid hunden huggit den och bitit ihjäl den. Denna "jakt" var bara för "nöjet" att döda, då skinnnet inte alls var åtrått. En del pojkar band fast en pistol, laddad med hagel eller små sandkorn, vid en lång stör, och ett snöre ledde från avtryckaren ner till skytten. Sen var det bara att sticka upp vapnet intill ekorren och dra i snöret. Träffsäkerheten blev 100-procentig på detta vis.

Det är under vintern, som jakten äger rum, för sommarskinn får man inte sälja till något pris. Priset för gråverk är f.n. 1,75 per styck.

ACC. N:R M. 13678:37.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

En länsman i Vissefjärda ansåg, att inte bara skinnen var värda att ta vara på: han åt också ekorrkött, men det skulle i så fall vara på hösten, då ekorrarna ätit sej feta av nötter och ollon. Som bekant tar man vara på kötttäv ekorre men inte till människoföda utan till bete vid kräftfiske, till vilket det säjes vara det allra bästa.

RÅTTOR.

Man har gjort många uppfinningar bara till råttornas förintande, ty sådana djur vill människan inte ha i sin närhet, om hon slipper, därför att de dels är skadegörare på matvaror, hus, kläder och mycket annat, dels otrevliga att ha inpå sej. Får de ohejdade föröka sej, blir de riktig landsplåga. Vissa år är de särskilt svåra, andra år är de mindre talrika.

Katten har väl varit det enklaste medlet för råttbekämpandet, men där detta inte räckt till, har folk funnit ut andra sätt: fällor och gift, igelkottar och snokar! För att förklara det sistnämnda får jag omtala, att jag i min skola för många år sedan hade en pojke - fosterbarn - som tidigare varit intagen för vård hos en gumma i Dalsland. Den pojken berättade att hans förra fostermor hade en snok som råttfångare. Snoken

Leif och Arne och Vibeke

ringlade sej ner i råtthälen och knep mössen, sedan fick han vila och värma sej under täckena vid fotändan i gummans egen säng!

Numera har man kampanjer ärligen för att utrota råttorna, både lilla och stora husråttan, medelst gift, men fortfarande har man också, trots både katter och gift, också fällor av olika konstruktioner. En lättgjord fälla var en av liknande sort som grävlingakistan fast i mindre format. En annan var som en harlän: två breda brädbitar, på den övre en sten som tyngd samt ett uppgillrande, så att när råttan rörde vid betet, föll lämen ner och krossade offret.

Ståltrådsburar, där råttorna fångades levande och som arbetade enligt falluckeprincipen - såsom i grävlingakistan - har länge förekommit, både musfällor och fällor för stora husråttan. Det besvärliga med dem är, att man måste dränka odjuren efter infångandet. Detta behöver man inte med de små slagfällorna - det finns mus- och råttfällor i den genren - för där dör djuren kvickt, om slaget tar riktigt. Men det kan med dem också hända, att slaget träffar bara svansen, och på morgonen har man i fällan en längre eller kortare bit av denna.

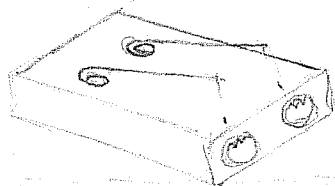
Den egendomligaste fälla jag sett hade vår torpare - träskomakare

1. 7. 1911. S. 19

ACC. N:R M. 13678:39.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

egenhändigt funderat ut och tillverkat. Av en albit träskovirke - hade han huggit till en plank 25x15x6 cm, alltså 25 cm lång, 15 cm. bred och 6 cm tjock. I ena änden borrade han med navare opp två hål om 5 cm. diameter samt c:a 10 cm. djupa. Det var alltså en dubbelfälla, avsedd för möss. Runt om ingångarna var det en ring av järnbleck, som i överkanten hade två vassa tänder, liknande sågtänder. Denna bleckring var fastspikad 1 cm. från öppningen ovanpå albiten hade borrats ett litet hål. Genom detta trädde en smal ståltråd, som i nedre änden var formad till en ring, trådens andra ände var fäst i en grov, fjädrande ståltråd. Principen var den, att sedan ringen av ståltråd dragits ner till botten i det borrarade hålet, gillrades fällan, och när rättan kom och rörde betet - hon stod då inne i ståltrådsingen - drogs ringen genom fjäderanordningen över på albrädan upp rättan mot de två vassa piggarna, som fastnade i hennes kropp och höll henne kvar samt också var direkt dödande om några minuter. Var det gott om möss, kunde man ha fångst i bägge hålen på en enda natt.

39.

Vidstående lilla skiss klar-
gör, tillsammans med beskrivning-
en, hur vår torparens råttfälla
var beskaffad. Själva gillret har
jag inget minne av men var enkelt.

ACC. N:R M. 13678:40.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

En "rättfälla" av annan typ, lätt att anordna t.ex. i ladugården, ser ut så här: Man tar en stor balja eller kar, fyller det till hälften med vatten. Över vattenytan strör man ett tumstjockt lager havreagnar, och på detta mittpå en näve mjöl. Så lutar man från golvet upp mot baljans kant en bräda, som rättorna ska ha att gå på. När de ser mjölet där, hoppar de från brädan ner på, som de tror fasta agnlagret men faller igenom detta ner i vattnet, där de simmar omkring utan att kunna ta sejopp samt omkommer ömkligen. Nästa rätta kommer, och för den går det samma lunda. Nästa natt får man ordna till agnlagret, så att ytan ser ut fast, d.v.s. så att inget vatten syns osv.

SJÖFÅGEL.

Här i våra sjöar och åar finns en hel del arter sjöfåglar, såväl vadare som simfåglar. I västra delen av socknen, där vi har sjöarna Nätterhövden och Skepen såsom de största, har vi som matnyttigt vilt endast ärder (gräsänder). Då de förekommer över hela socknen, är de också föremål för jakt, när de blir lovliga på eftersommaren. Man jagar både med och utan hund. Har man hund med, så är dennes lärd att apportera, när anden är skjuten och har fallit ner i vattnet eller bland säv och vass. Utan hund

40.

ACC. N:R M. 13678:41.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

måste jägaren själv genom att vada ut eller med båt söka reda på bytet, och det kan hända, att anden inte hittas på grund av att det är för sankt och för lite vatten, så att det inte går vare sej att vada eller att ro.

För övrigt har vi i västra delen mås, tärna, lom, beckasin, gjuse, häger samt någon gång svan. Inga av dessa är föremål för jakt eller fångst. Jag talade med en gammal man från trakten av Värnamo, och han berättade att han som pojke - på 1860-talet - på våren samlade måsägg i Vidöstern. Dessa ägg åt man inte som de var, stekta eller kokta, utan man gjorde ägg-röra av dem samt använde till våfflor och "stinnkakor" (plättar över hela stekplåten). Jag har många gånger i Nätterhövden fått måsar och tärnor samt änder på ståndkrokar, och en gång hade en and fastnat i ett av mina nät. Men det var "olyckshändelser" och inte med avsikt.

En fågelart, som förekommer i koloni vid Nätterhövden, är häger, och det rör sig här om vanliga hägern eller grå hägern. Det är omkring 50 par, som har sina bon i de höga träden vid sjön samt tar sitt uppehåll i det fiskrika vattnet. En dylik koloni med hägrar förekommer i Blekinge och några i Skåne och Halland.

Andjakten företages ofta per båt, likaså någon gång jakt på svanar, 41. / då en eller flera fåglar slagit sej ner i en sjö.

ACC. N:R M. 13678:42.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

RAPPHÖNS.

För 50-60 år sedan var rapphönsstammen i denna trakt talrik, men så tunnade den av mer och mer, dels på grund av hänsynslös jakt - jakttider brydde skyttarna ganska lite om, på vintern t.ex., då fåglarna av hunger kom fram till husen, så kunde de med ett enda skott fälla ett tiotal. Av sådan åderlåtning följde så gott som helt utrotning. För ett 15-tal år sedan hade rapphönsen återigen växt till i antal, så att man påträffade dem både vinter och den vackra årstiden. De stränga vintrarna omkring 1940 decimerade dem så mycket att man på ett tiotal år aldrig såg till dem. I fjol hade jag nöjet att åter få syn på en kull, som bestod av ett 15-tal fåglar, varför det är att tro, att människor, djur och kyla inte helt tagit kål på de trevliga fåglarna.

En fågel, som varit och fortfarande är föremål för jägares intresse är morkullan, "knorr-knispan", som man säger här i orten. Jägarna ställde sej på pass, där morkullan sträckte - i en glänta vid en myr eller mosse - och sköt henne utan hund att apportera. Dessa små fåglar brukade man få bra betalt för av vilthandlare, varför man sålde dem, i stationssamhället eller direkt i staden, f.v.b. till rika familjer eller restauranger.

ACC. N:R M. 13678:43.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Beckasiner torde inte ha jagats här alls, medan man just de senare åren fått ett nytt villebråd inom fågelvärlden, nämligen fasan. Denna sköna hönsfågel har trängt in söderifrån, från Blekinge och Skåne, och förekommer lite varstans i orten, dock inte än i särskilt stort antal. Men den är som sagt ett nytt inslag bland det vilda. Just som jag skriver detta ser jag ett fasanpar bara 50 m. från mitt fönster, sysselsatta att krafsa igenom snön för att få tag på lite gräs att äta. Och vid bilfärd kan man ofta få se fsaner mitt på vägbanan i skogen, ja jag såg i byn Hult, hurusom en fasan sällat sej till en hönsflock och var med denna på en åker i höstas.

TJÄDER.

Denna vår största vilda hönsfågel har varit mycket trängd av alla jägare men på grund av såväl tjäders som orres starka decimering har de nu blivit fridlysta. Tjäderjakten förr samt fångstmetoderna varierade mycket, man sköt vid bloss, på spel, man snarade samt tog dem med blotta händerna på nattkvist. Och som jag redan framhållit i andra sammanhang, så var man aldrig noga om medlen eller följde jaktstadgan, särskilt de, som bodde ute i tassemarkerna, där inga vittnen fanns till illdåden. Det

gällde att inte svälta ihjäl, och om man kunde få mat genom att skjuta, snara eller slå ihjäl vilda djur, så gjorde man det också. Många småpojkar i skogstorpen blev slängda i att fånga tjäder med snara, gjord av metalltråd eller tagel (hästtagel), som tvinnades ihop. Man hade tagel även till metrevar vid både mete som angelfiske, så man skaffade don, som var billigast. Men metalltråd var dock "lörast" d.v.s. gav bästa resultat. Det var att ta viltbrådet när som helst och på vilket sätt som helst: var man ute till skogs och avverkade ved eller stock, så var bössan med, lika så om man var ute och fiskade. Det kunde alltid dyka upp något djur, som man kunde fälla med en salva ur hagelsprutan. Men nu har man lite bättre uppsikt med dem, som bor avsides i skogen, men det sker många brott mot jaktlagarna, som aldrig blir upptäckta. Och den fattige anser att de vil-
da djuren hör dem och inte de fina herre-jägarna till.

ORRE.

Även orren har liksom tjädern minskat i antal på grund av rovjakt, kanske av sjukdomar eller andra orsaker, t.ex. för stor tillgång på räv. Liksom tjäder jagades den förr på alla upptänkliga sätt, bössa - med och utan hund, på uppflog, vid bloss, genom locktoner, på spel osv. samt snarades.

ACC. N:R M. 13678:45.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Jag minns för 40 år sedan hur jag då jag tog av havre på en mosse där hemma, ofrivilligt råkade sticka ihjäl en orrhöna, som låg bland säden. Vi tog hem den och den blev en fin middag dagen därpå. Höll man efter det matnyttiga vilda, så gjorde man det ännu hårdare för rovdjuren, som man inte ville dela hare och skogsfågel med.

För några år sedan var det en bilist, som körde på en stor tjädertupp på vägen, en annan gång var det en har, som på kvällen bländades av lyktorna från bilen samt ljöt döden. Och i granngården fann man en morgon en tjädertupp, vägande 6 kilo, nedanför en kraftledning, död. Många sådana tragedier - med ledningar - inträffar årligen i landet och minskar skogsfågeln inte så ringa.

KRAMSFÅGEL.

Jag har mej inte något bekant om kramsfågel, sannolikt är det mycket längesen småfåglar fångades med nät och spö osv. för att tjäna som människoföda. Man höll sej till det större vilda, något som förslog nättre i grytan. Men gröngölingar har jag sett jagas för att sedan plockas och kokas. Det blev ungefär en kaffekopp rent kött av en sådan fågel.

ROVFÅGEL.

45. Här i orten finns det inte särdeles gott om rovfåglar, men vi

45.

ACC. N:R M. 13678:46.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

kan först nämna duvhöken(här även kallad hönshök),som är den dominerande av detta slag av fåglar. Man anställde jakt på duvhök med både bössor laddade med hagel som gevär,laddade med kula.Duvhöken var en svår skadegörare bland de tama fåglarna på gården,främst då hönsen,och kunde man komma den till livs,så försökte man.Skottpengar hade man på honom, först utbetalade av socknen, sedan genom landstinget,och fortfarande betalas det premier för duvhökar.Ugglor och uvar,sparvhök och glada,fick vara i fred,och kungsörn syntes sällan till.Jag såg en sådan,skjuten på Östrabo biskopssätes gödselstack,1909,ett fint exemplar,men i vår trakt har jag inte hört att man skjutit kungsörn.

Jag kan omtala en episod,som hände mej för snart 40 år sedan.Jag hade en trådmjärde nere vid sjön Nätterhövden.Den var för tillfället upplagd på tork på grenarna av en al.Plötsligt medan jag står vid sjöstranden hörs ett sus av vingar,och en talgoxe först och sedan en sparvhök susar förbi mej och in i mjärden.I jaktivern dödas mesen,men spravhöken äter inte opp sitt rov utan mister matlusten av att se sej instängd.Jag tar och släpper ut höken,för den gör ju inte stor skada.

Kråkor och skator - skadejur,fast de inte kan räknas till rovfågel,

ACC. N:R M. 13678:47.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

47.

har man alltid hållit efter:man jagade,man la ut gift,man satte fällor, och under de senaste decennierna har man betalt ut skottpengar för dem. De gjorde skada på viltet,de tog kycklingar,de åt upp utsäde och skörden på fälten.Skatorna fick väl vara i fred mer,men de hölls efter också,då de tog harungar och skogsfågelkycklingar,ägg och kycklingar i höns-gårdarna osv.Hade man skjutit en kråka eller skata,som gjort sej skyldiga till plundring av ägg och kycklingar eller åt opp körsbär och jögdgubbar,så hängde man upp dem i hönsgården,resp. trädgården för att vara till varnagel för de övriga tjuvarna.

Vi hade en gris ingärdad på stalldyngan en sommar.Kråkorna kunde inte låta bli att i stora flockar komma och äta svinmaten.Då beslöt jag att försöka skjuta en kråka.I stallet var ett fönster öppet,jag stack bösspipan ut genom det samt väntade,tills en kråka anlönt till svinsti-an.Jag behövde inte vänta länge:en smäll,och kråkan singlar ner död.Jag tog den med fram på gården och går upp på mitt rum för att ladda om - det var en gammal pinnladdare - då jag hör ett fasligt väsen.Det är skatorna,som ställer till det,då de ser den skjutna kråkan.Jag ser en skata i asktoppen och lägger an samt smäller av skottet.Det träffar,och jag har fällt även en sådan varsk och svårjagad fågel.

47.

ACC. N:R M. 13678:48.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

JAKTMARK.

Förr var det ingen reda med jakträtten, man räknade inte så noga med den, men så småningom började bönderna inse, att det vilda måste vårdas för att inte alldeles utrotas. Även om bonden själv inte var jägare, så var han för en ordnad jakt samt förbjöd ofta jakt på sina marker. Men det gav ingen inkomst, däremot fick han en slant, om han arrenderade ut sina marker till grannen eller någon annan jägare längre ifrån. Och numera är alla marker antingen begagnade av sina ägare eller uthyrda. Skogstorparna har numera inte så många tillfällen till jakt, men de tjuvskjuter lite då och då i alla fall. I stort sett kan man säga, att jaktlagarna efterlevs, och får man nu reda på säkra bevis för tjuvjakt, så anmäles de skyldiga till åtal, antingen det gäller smått eller stort vilt.

JAKTTID.

Jag hörde aldrig under min uppväxt att något var ordnat med jakten, varken beträffande tider eller annat, vilket jag framhållit förut. Inte heller gjorde man några ansatser att förmera det matnyttiga vilda genom att inställa jakterna någon tid. Att man efterhöll rovdjuren, det var för att dessa gjorde ohägn på husdjuren, antingen det gällde varg eller lo,

ACC. NR M. 13678: 49.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

räv, hök eller andra. Och att skjuta bara hannarna för att spara honorna till återväxten, det föll inga jägare in. Det var en tävlan att skjuta så mycket som möjligt, sen fick det gå som det ville för övrigt.

JAKTENS BETYDELSE.

I äldre tider var det för det mesta husbehovsjakt, man skaffade mat till hushållet. Det var stugornas folk, sällan bönderna själva, som bedrev jakten, men att jakten helt var den enda inkomstkällan förekom inte, även om några försörjde sej till hälften med jakten: sköt för att få mat samt för att sälja och få pengar. Någon säker inkomstkälla var jakten inte, det var som att spela på lotteri: ibland lyckades det bra, andra gånger blev det ingenting. Det ansågs bland bönderna nedsättande att springa med bös-
sa för ofta, även om man någon gång gick ut för att få t. ex. julharen eller en söndagsstek i form av en tjäder. Det var bevis på fattigdom, nöd, att ständigt vara i farten med skytte och djurfångst, det finaste var att sköta sin jord och sina djur. Nu däremot har jakten blivit ett "fint" tidsfördriv, som utövas av städernas och samhällenas herrar eller arbetare. Skjuter man mer än man kan konsumera själv, så säljes till matvaruaffären, eller också lägger man viltet i frysboxen. I gamla tider, när det

49.

ACC. NR M. 13678:50.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

50.

gällde vinterjakt, så gömde man ihop villebrådet och höll det friskt genom att ha det i uthus, där det stelfrös. Sen kunde man vid tillfälle avyttra det till staden eller skicka det med förbönder till närmaste uppköpare. Under vintrarna var det i synnerhet harar, som man behandlade så, på vårvintern kunde det vara rätt kyligt, så att tjädrar och orrar, skjutna på spel eller fångade på något sätt, också fick sådan infrysning. Småfolket behövde också pengar, och om man t.ex. för en hare fick 1 krona, så kunde man till hushållet erhålla flera kilo storsill för det beloppet. Eller far behövde snus och mor kaffe, då var det att sälja det erhållna viltet för att få pengar till nämnda varor. En skräddare, som inte var händig att jaga eller snara vilt, la sej i stället till med en kalv för en bonde. Och sannolikt skulle han ha blivit oupptäckt, om han inte av närighet gått till garvaren för att sälja skinnet.

TJUUSKYTTE.

För en månad talade man aldrig om tjuvskytte i bondeskogarna. Det var först sedan jaktvården ordnats och man började hålla strängt på jaktstadgans efterlevnad, som det skapades tjuvskyttnar. Det är ett fult ord, och folk, som är måna om sin heder, aktar sej noga för att få detta epitet. Några bötfällda tjuvskyttnar har jag mej inte bekant, men trots 50. / detta torde det nog finnas folk, som inte har rent bröd i påsen i det sammanhanget.

ACC. N:R M. 13678:5/.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Några historier om älg.

Här vill jag berätta några jakt- och andra historier om älgar, som inträffat för c:a 20 år sedan.

En bonde i byn Pellamåla, Vissefjärda (Kåraböket), där min skola var belägen, råkade en gång illa ut, då han var ute på sina marker för att jaga hare. Han hade hunden med sej. Plötsligt uppenbarade sej en mångtaggig älgdjur, som gick mycket aggressivt till väga, troligen i ilska mot hunden, som ängsligt höll sej kring vår jägares ben för att skydda sej. Då det var olovlig tid för älg, ville han inte skjuta, och det hade nog varit ganska hopplöst att döda älgen med det skott han hade i bössan, ty det var bara hagel av mindre storlek. Älgen kom alldeles inpå och var stormilsk, så att mannen måste för att rädda livet svinga sej opp i ett träd, medan hunden tog till benen. Älgen följde inte efter denne utan höll sej omkring trädet, där mannen satt uppflugen, och betedde sej fullt desperat. Så gick det i ett par timmar, men slutligen avlägsnade sej älgen. Mannen tordes inte äntra ner och gå hem ännu på ett par timmar, då älgen tydligt höll sej i närheten. Vår jägare kom emellertid lyckligt och väl hem igen, och historien är sann, då han själv talt om den för mej.

51.

5/.

ACC. NR. M. 13678:52.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

52.

Samme bondes far hade några år före intermessot med älgen, som i det föregående berättats, en ko, som på sommaren kalvade ute i hagen. Man fann kalven och bar hem den i en stor korg samt placerade den i en kät- te i lagården. Hit blev det riktig folkvandring den närmaste tiden efter, för man ville se omnämnde kalv, som var unik i sitt slag. Den var nämligen älgliknande, hade bara en tuss till svans samt mule som en älg och dito hår. Jag såg också kalven, och det pratades om den i hela trakten. Somliga ville göra gällande, att en älgdjur var far till den, andra påstod, att kossan hade fått "lyte" efter det den hade blivit ikalv, blivit rädd för en älg, som den mött i hagen. Att man kunde avfärda det förstnämnda alter- nativet såsom varande absolut otänkbart var klart, sedan man kontaktat veterinär för att han skulle beskåda undret. Det andra om lyte var väl inte heller så mycket att lita på, varför man till slut ansåg det blott vara en naturens nyck. Kalven lldvde och frodades och blev till sist en präktig gödkalv, som i sinom tid åkte i väg till slakteriet. Man skulle ha haft ett foto av kalvkräket!

En fabrikör i Lindås i Vissefjärda hade en dag varit borta och fär- dades på natten hem på sin motorcykel. Det var för omkring 25 år sedan.
52.

ACC. N:R M. 13678: 53.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

53.

Han hade kommit ganska nära hemmet och körde genom en skogig och obebodd trakt. Strålkastaren lyste opp vägen och skogsmurarna på bägge sidor. Ingenting ovanligt syntes, men på ett ögonblick ligger fabrikören i diket med cykeln över sej. Han hade blivit påhopad av en älg, som stått i vägkanten och skrämts av ljuset. Mannen blev inte särskilt skadad men desto mer omtumlad av den plötsliga chocken, hans maskin fick inte heller värre skavanker än att det gick att ta sej hem. Mannen var nykterist, så man kan inte skylla på för många pro mille, och händelsen är fullt trovärdig, då historiens ena hjälte, fabrikören, själv relaterat den. Hur det gick för älgen förmåler dock inte notisen, men han blev dock rätt överraskad, han också.

Så var det till sist en sak: älgtjurarna fäller ju sina horn varje år, men vart tar dessa horn vägen? Det blir ju en avsevärd mängd undan för undan. Mina pojkar hittade ett älghorn, när de en sommarferie under sista världskriget högg brännved på förtjänst i en skog i Kåraböket. Det kom väl till pass som undervisningsmateriel i min skola. Men alla andra horn? En jägare påstod, att älgtjurarna stänger av sej dem i ett kärr eller en mosse samt därpå trampar ner dem i dyn. Ingen dum teori.